

БРАК, СЕМЕЙСТВО И РАЗВОД: СОЦИОЛОГИЧЕСКИ АСПЕКТИ И ИНДИКАТОРИ ЗА ИЗСЛЕДВАНЕ

Шабан Даракчи¹

В настоящия анализ е направен опит да се проследи как бракът като социален феномен и семейството като интегративна структура на обществото, крепящо социалния ред, се променят във времето. Основният акцент пада върху динамиката в концепцията за брак, семейство в историческа перспектива и зависимостите между факторите, които оказват влияние на тази динамика. Другата основна задача, която си поставя анализът е да проследи какви са новите алтернативни форми на брака и семейството в глобален аспект. Освен брака и семейната институция, важна точка в тази статия е и променящият се облик на развода: причините, тенденциите и факторите, характеризиращи прекратяването на брака в съвременните общества. Подходът в това изследване е социологически и търси динамиката в гореизброените социални институции, като крайната цел се допълва с едно „методологическо“ желание да се открият индикатори за ефективна и обективна социологическа диагностика и прогнозиране.

Ключови думи: брак, семейство, развод, социология, индикатори, демография

ВЪВЕДЕНИЕ

Когато правим анализ на брака като социологически феномен трябва неминуемо да правим разграничението между семейство и брак. **Бракът** се разглежда като юридически съюз между мъж и жена² и от него произтичат различни социални и междуличностни взаимоотношения между тях. Бракът и неговата динамика е много важен индикатор както за състоянието на едно общество, защото се изхожда от тезата, че брачната двойка е пряко свързана с повечето обществени сфери, така и за самата държава, за да се следи, планира и прогнозира раждаемостта. Бракът и всички следствия от него са причина той да бъде дефиниран като основна социална институция (Lamanna, A., Mary & Riedman, A., 2009), в която индивидът има статус на брачен партньор и

¹ Ас. д-р Шабан Даракчи – Институт за изследване на обществата и знанието при БАН
Адрес за контакти: shaban.darakchiev@gmail.com

² Тази дефиниция за брак е в центъра на остри полемики от 70-те години насам, защото изключва възможността на еднополовите двойки да сключват легален брак и това се определя като политически проблем.

този статус е регулиран от социалните норми, правото, религията и общественото мнение. Бракът и семейството се нареждат до другите основни социални институции: правителството, религията, икономиката и образованието. Разбира се, дефиницията за брак варира в различните култури и региони в света и културната специфика на това, което се приема за законен брак е един от първите индикатори, от които се интересува социологията.

В рамките на социологическия анализ е важно да дефинираме и разграничаваме цивилния или така наречен граждански брак³ и религиозния брак, защото това ще ни даде възможност да видим скритите мотиви зад брачната институция, особено когато се касае за религиозни малцинства и общности (Спасовска, 2000: 7). Религиозният брак е включен във вярванията и церемониите на трите големи религии – Християнство, Юдаизъм и Ислям (Coontz, 2005: 45) и дълго време религиозният брак се е смятал за много важен, докато днес легалният или юридическият брак взема превъзходство, независимо дали религиозният ритуал е изпълнен или не.

Семейството, от друга страна, е основна единица не само в съвременните общества, но и в предмодерните такива. Семейството и неговата роля за стабилитет на обществото започва да се анализира в социологическата литература още от бащата на социологията Огюст Конт. **Семейството не е реципрочно на брака.** Една двойка може да живее като семейство без да е юридически обвързана. Това става все по-популярен съюз през последните няколко десетилетия.

Съществуват четири основни характеристики на брака във всички общества, които изглежда са универсални (Coontz, 2005: 59). *На първо място,* бракът дава рамката на правата и задълженията на съпрузите по отношение на джендър ролите, сексуалността, раждането и отглеждането на деца; *Втората обща характеристика* е, че бракът предопределя специфични роли на съпрузите в рамките на обществото, общността или групата, в която живеят, това са роли и задължения съобразени със социалните норми и представи на съответните общества и общности; *На трето място,* бракът позволява легалното прехвърляне на имущество и икономически капитал от едно поколение на друго и *четвъртата обща характеристика* е, че бракът е „отговорен“ за социализирането на децата и възпитанието им. От социологическа гледна точка, това са „идеални“ характеристики в смисъла, който Макс Вебер влага в „идеален тип“. Те не съществуват в чист вид, а са своеобразна обобщаваща характеристика на брака като социална институция. Тези научни дефиниции биха могли да бъдат използвани като индикатори при изследването на брака като социална институция.

Когато изследваме брака, семейството и разводите, трябва да имаме предвид, че има серия от много дълбоко залегнали *стереотипи* относно тези социални институции в обществените нагласи. Най-разпространените митове и стереотипи са следните: *нуклеарното семейство е най- доброто семейство; повторните бракове са нещастни и неуспешни; еднopolовите семейства не могат да отглеждат добре деца; жените са грижовните в рамките на брака; хората, които се развеждат са егоисти.*⁴ За да бъде обективно едно науч-

³ Гражданският брак е въведен за пръв път през 1590 г. в Нидерландия. Втората държава в света, въвела граждански брак е Англия, през 1754.

⁴ Brayon, S. & DeVault, Ch. and Cohen, T. F. 2011